

ศาลรัฐธรรมนูญกับการ คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของ ประชาชน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รณกรณ์ บุญมี
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สามคำถามใหญ่ของการบรรยายนี้

1

กลไกและหลักวิชา

ศาลรัฐธรรมนูญคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ด้วยกลไกอย่างไร

2

ประสิทธิภาพและอุปสรรค

กลไกเหล่านั้น ทำงานได้จริงเพียงใด และติดขัดตรงไหน

3

เส้นแบ่งที่ยังถกเถียง

เส้นแบ่งอยู่ที่ใด เมื่อการพิทักษ์รัฐธรรมนูญมาบรรจบกับสิทธิทางการเมือง

บทนำ: เรื่องของแพทย์หญิง คนหนึ่ง

ปี 2561 แพทย์หญิงศรีสมัย เชื้อชาติ ถูกดำเนินคดีตามมาตรา 301 ฐาน
ทำให้ตนเองแท้ง — กฎหมายที่ใช้มากกว่า **60 ปี** ลงโทษเฉพาะฝ่ายหญิง

เธอเลือกเดินเข้า **ประตุมตรา 213** ยื่นคำร้องตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญ —
ครั้งแรกในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทย

หนึ่งคำร้อง เปลี่ยนกฎหมาย 60 ปี

19 กุมภาพันธ์ 2563

คำวินิจฉัยที่ 4/2563 — มาตรา 301 ขัดรัฐธรรมนูญ

ผลที่ตามมา

รัฐสภาแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาในปี 2564 เปิดให้หญิง
ยุติการตั้งครรภ์ได้ภายในกรอบที่กฎหมายกำหนด

ศาลรัฐธรรมนูญไม่ใช่เรื่องใกล้ตัว และไม่ใช่เพียงเรื่องของ
นักการเมือง

ภูเขาน้ำแข็ง: สิ่งที่สังคมมองเห็นและมองไม่เห็น

ยอดที่โผล่พ้นน้ำ

คดีการเมือง การยุบพรรค การพ้นตำแหน่งนายกฯ — เป็นข่าว
หน้าหนึ่ง

ใต้ผิวน้ำ

งานคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่ ประชาชนได้ประโยชน์จริง แต่
สังคมแทบไม่พูดถึง

กรอบการศึกษา: ทวิภาวะทางนิติธรรม

บทวนคำวินิจฉัยกว่า **160 ฉบับ** (ปี 2559–2569) เกี่ยวกับสามมาตรฐาน

Venice Commission

รายการตรวจสอบหลักนิติธรรม

ICCPR

กติกาที่ไทยเป็นภาคี

ศาล ECHR

แนวคำพิพากษาเปรียบเทียบ

- 📄 **ทวิภาวะทางนิติธรรม (Dualism of the Rule of Law)** – สถาบันเดียวกันใช้วิธีวิเคราะห์ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ขึ้นอยู่กับประเภทคดีและตัวคู่กรณี

จังหวะเวลาที่สำคัญเป็นพิเศษ

วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2569 ประชาชนออกเสียงประชามติเห็นชอบให้จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

คำถามว่าศาลรัฐธรรมนูญควรมีหน้าตาอย่างไร มีอำนาจแค่ไหน และคุ้มครองสิทธิด้วยช่องทางแบบใด ไม่ใช่คำถามวิชาการลอย ๆ แต่เป็นโจทย์จริงที่คนในห้วงนี้จะมีส่วนตอบ

ส่วนที่ 1

ทำไมต้องมีศาลรัฐธรรมนูญ

จากรัฐธรรมนูญบนกระดาษ สู่
รัฐธรรมนูญที่บังคับใช้ได้จริง

คำถามคลาสสิก: ใครเฝ้าผู้เฝ้ายาม?

Quis custodiet ipsos custodes?

ใครเฝ้าผู้เฝ้ายาม

ถ้ารัฐสภาออกกฎหมายที่จะเปิดสิทธิประชาชน หรือฝ่ายบริหารใช้อำนาจเกินกรอบ ใครจะเป็นผู้ชี้ว่าการกระทำนั้นใช้ไม่ได้?

"The first thing we do, let's kill all the lawyers" — Shakespeare

คำคมสูงสุดของนักกฎหมาย: ตราบใดที่ยังมีศาลยืนอยู่ ผู้เฝ้าอยากใช้อำนาจตามอำเภอใจย่อมทำการไม่สำเร็จ

สองโมเดลของโลก

แบบอเมริกัน

ศาลยุติธรรมทุกศาลตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ
ได้ จุดตั้งต้นจากคดี **Marbury v. Madison (1803)**

"กฎหมายที่ขัดรัฐธรรมนูญย่อมไม่ใช่กฎหมาย"

แบบยุโรป (Kelsen Model)

ตั้งศาลเฉพาะ: **ผูกขาดอำนาจวินิจฉัย** ไว้ที่เดียว เพื่อความ
เป็นเอกภาพ

ศาลรัฐธรรมนูญไทยเดินตามแบบนี้

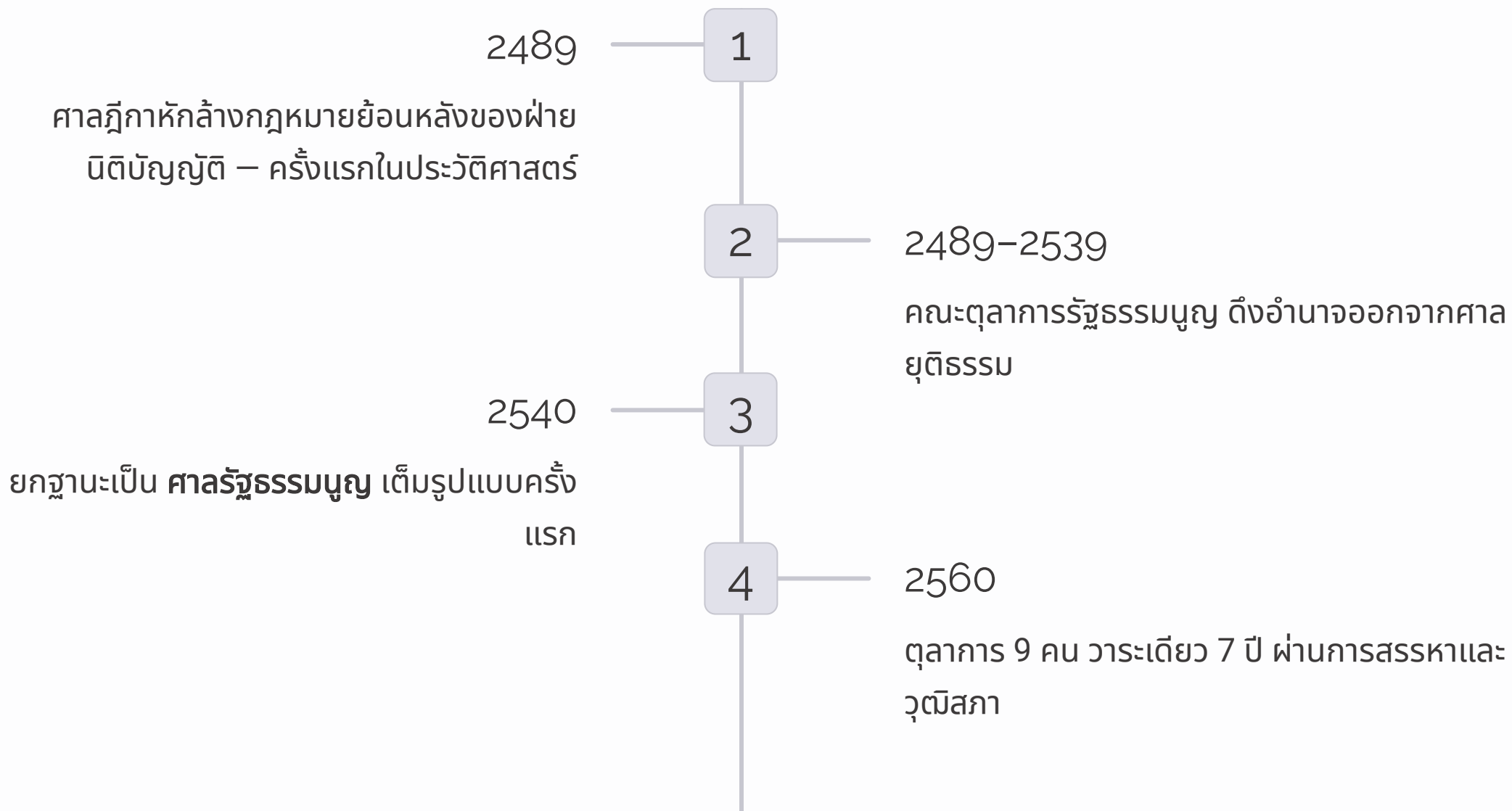
บทเรียนราคาแพงของ ศตวรรษที่ 20

ระบอบนาซีขึ้นสู่อำนาจโดยอาศัย กลไกประชาธิปไตย และตรากฎหมาย
ผ่านกระบวนการที่ถูกต้องตามรูปแบบทุกประการ

Gustav Radbruch: "มีกฎหมายบางอย่างที่อยู่ดีธรรมถึงขนาดที่
ต้องถือว่าไม่ใช่กฎหมาย"

เยอรมนีตั้งศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ปี 1951 — กลายเป็น ต้นแบบ
ของรัฐธรรมนูญไทย 2540

เส้นทางของไทย: จาก พ.ศ. 2489 ถึงปัจจุบัน

ประตูลำบากสู่ศาลรัฐธรรมนูญ

มาตรา 212

คู่ความโต้แย้งบทกฎหมายในคดี — ใช้
มากที่สุด

มาตรา 173

ตรวจพระราชกำหนดว่าเข้าเงื่อนไขเร่ง
ด่วนหรือไม่

มาตรา 148

ตรวจร่างกฎหมาย ก่อนประกาศใช้

มาตรา 49

รัฐธรรมนูญป้องกันตนเองจากการใช้
สิทธิล้มล้างระบอบ

มาตรา 213

ประชาชนยื่นตรง / ผู้ตรวจการแผ่นดิน
ส่งเรื่อง

พลังของคำวินิจฉัย: ผู้ก่อกวนทั้งประเทศ

มาตรา 211 วรรคสี่

คำวินิจฉัยเป็นเด็ดขาด ผู้ก่อกวนรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล
องค์กรอิสระ และหน่วยงานรัฐทุกแห่ง

มาตรา 212 วรรคสาม — บทบัญญัติพิเศษใน
คดีอาญา

ผู้เคยถูกพิพากษาตามบทกฎหมายที่ขัดรัฐธรรมนูญ ถือว่า
ไม่เคยกระทำความผิด และหากยังรับโทษอยู่ให้ปล่อยตัว

สอดคล้อง ICCPR ข้อ 15 — โทษอาญาย้อนหลังเป็นคุณ

คำวินิจฉัยที่ 12/2555

เมื่อกรรมการบริษัทต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของ ตนเอง

กฎหมายไทยหลายสิบฉบับเคยมีบทสันนิษฐานว่า เมื่อนิติบุคคลกระทำความผิด กรรมการผู้จัดการต้องรับผิดชอบด้วย โดย
โจทก์ไม่ต้องพิสูจน์การกระทำหรือเจตนาของจำเลยเป็นรายบุคคล

📄 ศาลวินิจฉัย: บทสันนิษฐานดังกล่าว ขัดหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จึงขัดรัฐธรรมนูญและใช้บังคับมิได้

Systemic Effect: หนึ่งคำวินิจฉัย แก่กฎหมาย 76 ฉบับ

The Golden Thread —
Woolmington v. DPP
(1935)

เส้นด้ายสีทองที่ร้อยตลอดสายของ
กระบวนการยุติธรรมอาญา คือ **หน้าที่**
ของรัฐที่ต้องพิสูจน์ความผิด ไม่ใช่หน้าที่
ของบุคคลที่ต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์

ผลสืบเนื่อง: พ.ร.บ. แก้ไขความรับผิด
อาญาของผู้แทนนิติบุคคล พ.ศ. 2560
แก้กฎหมายในคราวเดียว **76 ฉบับ**

คำวินิจฉัยที่ 30/2563

ประกาศ คสช. ก็ถูกตรวจสอบได้

อาจารย์นิติศาสตร์ถูกฟ้องฐานฝ่าฝืนไม่มำรายงานตัวตามคำสั่ง คสช. ปี 2557 — ประกาศฉบับที่ 41/2557 กำหนดโทษ ย้อนหลังไปยังคำสั่งที่ออกไว้ก่อนหน้านี้

หลักกฎหมายอาญา

Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia

ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ก่อน —
สิทธิเด็ดขาดตาม ICCPR ข้อ 15

หลักนิติธรรม

เครื่องมืออำนาจพิเศษเมื่อถูกนำมาใช้เป็นกฎหมายในระบบปกติ ต้องยอมรับการตรวจสอบด้วยมาตรฐานปกติ

ส่วนที่ 2

เครื่องมือทางหลักวิชา

ศาลใช้อะไรตัดสินว่ารัฐล้มเหลว?

มาตรา 25–26: เสรีภาพเป็นหลัก การจำกัดเป็นข้อยกเว้น

มาตรา 25 — หลักตั้งต้น

สิ่งใดที่กฎหมายมิได้ห้ามหรือจำกัดไว้ บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำสิ่งนั้นได้

ภาระอธิบายความชอบธรรมตกอยู่ที่รัฐ ไม่ใช่ประชาชน

มาตรา 26 — เงื่อนไขการจำกัดสิทธิ

- ไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม
- ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิ เกินสมควรแก่เหตุ
- ไม่กระทบศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- ต้องระบุเหตุผลความจำเป็น

หลักความได้สัดส่วน: ไม้บรรทัดสากล

ขั้นที่ 1: ความเหมาะสม

มาตรการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่
ชอบธรรมได้จริงหรือไม่

ขั้นที่ 2: ความจำเป็น

มีมาตรการอื่นที่บรรลุผลเท่ากันแต่
กระทบสิทธิน้อยกว่าหรือไม่

ขั้นที่ 3: ความได้สัดส่วน

ชั่งน้ำหนัก: ประโยชน์ที่ได้คุ้มกับ
สิทธิที่เสียหรือไม่

"อย่ายิงนกกระจอกด้วยปืนใหญ่" — สุภาวิชนักกฎหมายเยอรมัน

หลักความเสมอภาค: สูตร ของอริสโตเติล

มาตรา 27 — บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย ห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็น
ธรรมด้วยเหตุแห่งความแตกต่างเรื่องเพศ เชื้อชาติ ฐานะ ความเชื่อ ฯลฯ

สูตรอริสโตเติล: สิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันต้องได้รับการ
ปฏิบัติอย่างเดียวกัน — สนามบรมจริงอยู่ที่คำถามว่า *อะไรคือ
สาระสำคัญ และใครเป็นผู้นิยาม*

คำวินิจฉัยที่ 21/2546

นามสกุลของหญิงมีสามี: ความเสมอภาคที่ใกล้ตัว

ปัญหา

พ.ร.บ. ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 บังคับให้หญิงมีสามีต้องใช้ชื่อสกุลของสามี

คำวินิจฉัย

เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่อง เพศ ขัดรัฐธรรมนูญ

ผล: แก้กฎหมายปี 2548 ให้คู่สมรสตกลงกันได้ — สอดคล้อง CEDAW ข้อ 16

แบบแผนที่จะเห็นซ้ำตลอด: ศาลชี้ว่าบทบังคับเดิมใช้ไม่ได้ แล้วฝ่ายนิติบัญญัติออกแบบทางเลือกใหม่ — **Constitutional Dialogue**

คำวินิจฉัยที่ 13/2567

กฎหมายฟ้องชู้: ความเสมอภาคที่เพิ่งเกิด

ประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา 1523 วรรคสอง ให้ **สามี**เรียกค่าทดแทนจากชู้ได้ทุกกรณี แต่ **ภรรยา**เรียกได้เฉพาะกรณีที่หญิงอื่นแสดงตนโดยเปิดเผย

คำวินิจฉัย

มติเอกฉันท์ — ชัดมาตรา 27 วรรคหนึ่ง สอง และสาม
กำหนดผลเมื่อพ้น **360 วัน**

ผลสืบเนื่อง

พ.ร.บ. แก้ไข ปพพ. (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 ใช้ถ้อยคำ
เป็นกลางทางเพศ ให้คู่สมรสฝ่ายใดก็ได้ใช้สิทธิเท่าเทียม
กัน

คำวินิจฉัยที่ 7/2567

Equality of Arms: สิทธิฎีกาที่เท่าเทียมในคดีคำ มณูษย์

ปัญหา

พ.ร.บ. วิธีพิจารณาคดีคำมณูษย์ฯ มาตรา 45 เปิดให้ **อัยการ** สูงสุดรับรองฎีกาของอัยการได้เอง โดยไม่มีกรอบดุลพินิจ เกี่ยวกับระบบขออนุญาตที่ใช้กับ **จำเลย**

คำวินิจฉัย

เมื่อคดีเข้าสู่การพิจารณา อัยการมีฐานะเป็น **คู่ความ** เส้น ทางฎีกาต้องเท่าเทียมกัน — ขัดหลักความเสมอภาค

สอดคล้อง ICCPR ข้อ 14 — การพิจารณาคดีที่เป็นธรรม

มาตรา 301: ประຕุมাত্রา 213 ที่เปิดออกครั้งแรก

1

ครั้งแรกใน
ประวัติศาสตร์

การร้องทุกข์ทางรัฐธรรมนูญ
ตามมาตรา 213 นำไปสู่การล้ม
บทบัญญัติแห่งกฎหมายได้
จริง

2

เทคนิค 360 วัน

ให้เวลาฝ่ายนิติบัญญัติแก้ไข –
เยอรมนีเรียก "ประกาศความไม่
สอดคล้อง" แคนาดาเรียก
"Suspended Declaration of
Invalidity"

3

ผลสืบเนื่อง

พ.ร.บ. แก้ไข ปอ. (ฉบับที่ 28)
พ.ศ. 2564 เปิดให้ยุติการตั้ง
ครรรค์ได้ภายใน **12 สัปดาห์**

คำวินิจฉัยที่ 7/2566

กล้องที่ต้องเปิด: พระราชกำหนดที่ถูกตีตก

ก่อน พ.ร.บ. ป้องกันการกระทำผิด มีผล คณะรัฐมนตรีออก **พระราชกำหนด** เลื่อนการบังคับใช้มาตรา 22-25 โดยอ้างความไม่พร้อมด้านงบประมาณและอุปกรณ์

- ❏ ศาลมีมติ **8 ต่อ 1** — ความไม่พร้อมเชิงบริหารมิใช่กรณีฉุกเฉินตามมาตรา 172 พระราชกำหนดจึงไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา 22-25 มีผลบังคับตั้งแต่ **22 กุมภาพันธ์ 2566** ตามเดิม

บทเรียนจากคดีกล้อง: สองด้านของเกณฑ์เดียว

ไม่ผ่าน — คดี 7/2566

ความไม่พร้อมเชิงบริหาร $\neq$ ความจำเป็นรีบด่วน

*"ต้องแก้ด้วยการบริหาร ไม่ใช่แก้ด้วยการเลื่อนสิทธิ
ประชาชน"*

ผ่าน — คดี 9 กรกฎาคม 2569

พระราชกำหนดกู้เงิน 4 แสนล้านรับมือวิกฤตพลังงาน —
มติ 7 ต่อ 2 ว่าชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

วิกฤตที่กระทบประชาชนวงกว้าง = ความจำเป็นจริง

การสมรสเพศเดียวกัน: ผลถูก แต่เหตุผลถูก วิจารณ์

คำวินิจฉัย

มาตรา 1448 ไม่ขัดรัฐธรรมนูญ พร้อมข้อเสนอแนะให้ตรา
กฎหมายรับรองสิทธิ LGBTQ+

เทียบ: คณะกรรมการสิทธิฯ UN ใน *Joslin v. New Zealand* (2002) ก็ไม่บังคับให้รัฐเปิดการสมรสเพศ
เดียวกัน

ข้อวิจารณ์ด้านวิธีให้เหตุผล

ถ้อยคำบางช่วงพรรณนาความสัมพันธ์ LGBTQ+ ด้วย
กรอบการสืบเผ่าพันธุ์ — ผู้อ่านจำนวนมากเห็นว่า กระบ
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

เทียบ: ศาลรัฐธรรมนูญไต้หวัน ตีความหมายเลข 748
(2017) วางเหตุผลบนฐานศักดิ์ศรีและความเสมอภาคทั้ง
ฉบับ

บทสนทนาทางรัฐธรรมนูญที่ เดินต่อจนจบ

แรงผลักดันจากสังคมและข้อเสนอแนะนำท้ายคำวินิจฉัยนำไปสู่ พ.ร.บ. แก้ไข
ปพพ. พ.ศ. 2567 (กฎหมายสมรสเท่าเทียม) มีผลใช้บังคับเดือนมกราคม
2568

- ✔ ไทยเป็น ประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่รับรองการ
สมรสของบุคคลสองคนโดยไม่จำกัดเพศ — บทเรียน: พลัง
ของระบบเมื่อสภา รัฐบาล และสังคม รับไม้ต่อจากศาลได้

คำวินิจฉัยที่ 28-29/2555

มาตรา 112: จุดที่มาตรฐานยังเดินคนละแนว

เหตุผลของศาล

พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ การกำหนดโทษเพื่อคุ้มครองสถานะดังกล่าวเป็นการจำกัดเสรีภาพ **เท่าที่จำเป็น** เพื่อความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย

มุมมองกลไกระหว่างประเทศ

UN Human Rights Committee – General Comment No. 34 (2011): กฎหมาย *lèse-majesté* ไม่พึงกำหนดโทษหนักขึ้นเพียงเพราะสถานะของบุคคลที่ถูกพาดพิง บุคคลสาธารณะต้องได้รับการวิจารณ์ได้มากเป็นพิเศษ

นี่คือตัวอย่างชัดที่สุดของแรงตึงระหว่างหลักสากลนิยมกับอัตลักษณ์ทางรัฐธรรมนูญ – ข้อถกเถียงยังไม่จบ

เสรีภาพทางมโนธรรมกับการเกณฑ์ทหาร: คดีสด 2569

คำวินิจฉัย 12 พฤษภาคม 2569

พ.ร.บ. รับราชการทหาร พ.ศ. 2567 มาตรา 27 และ 45 ไม่ขัดรัฐธรรมนูญ — ให้นำหนักแก่การป้องกันประเทศและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

20 กรกฎาคม 2569: ศาลแขวงสมุทรปราการพิพากษาจำคุก 6 เดือน รอลงโทษ 1 ปี

มุมมองระหว่างประเทศ

UN HRC — General Comment No. 22: สิทธิปฏิเสศการเกณฑ์ทหารด้วยเหตุมโนธรรมอนุমানได้จาก ICCPR ข้อ 18 รัฐพึงจัดทางเลือก การรับใช้สังคมแบบพลเรือน

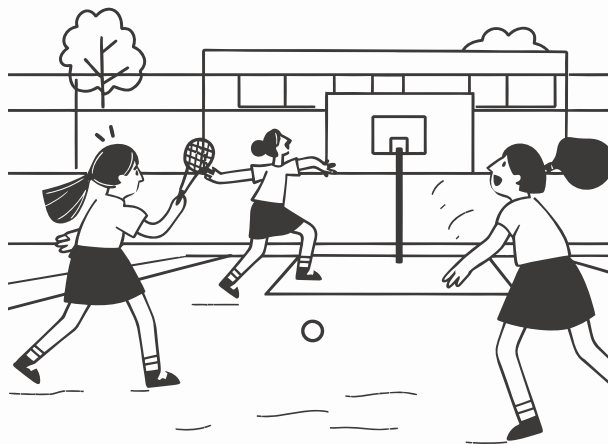
เกาหลีใต้ปรับระบบแล้วโดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญปี 2018

ส่วนที่ 3

ประตู่ร้องตรงมาตรา 213

นวัตกรรม ความหวัง และคอบวด

ทำไมการยื่นตรงของประชาชนจึงสำคัญ?

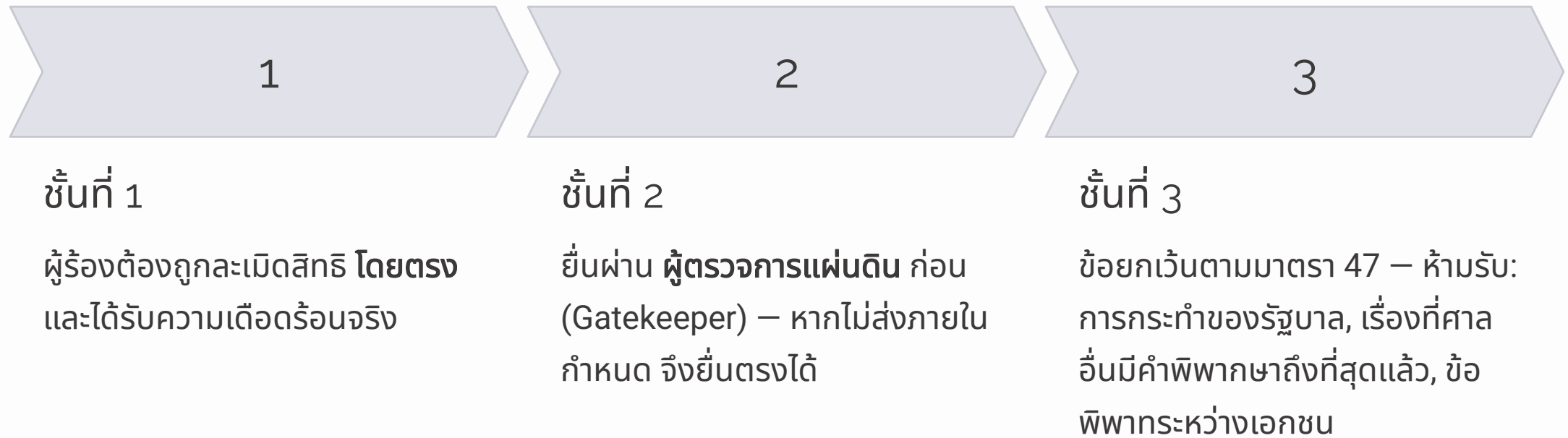
Verfassungsbeschwerde
— ต้นแบบเยอรมัน

เปิดให้ปัจเจกบุคคลที่ถูกอำนาจรัฐ
ละเมิดสิทธิ ยื่นคำร้องตรงต่อศาล
รัฐธรรมนูญได้ด้วยตนเอง

คดีบรรทัดฐานที่เปลี่ยนสังคมเยอรมัน
เช่น คดี Lüth (1958) ล้วนเกิดจาก
ประชาชนนี้

รัฐธรรมนูญ 2560 รับแนวคิดนี้มาไว้ใน
มาตรา 213 เป็นครั้งแรก

กลไกจริง: สามชั้นกรองก่อนถึงศาล

ไทยอยู่ตรงไหนบนแผนที่โลก?

จุดที่ต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ไทยมีข้อยกเว้นเพิ่มขึ้นที่ระบบอื่นไม่ค่อยมี คือ "การกระทำ
ของรัฐบาล" ซึ่งเปิดช่องตีความกว้างจนนโยบายจำนวนมาก
หลุดพ้นการตรวจสอบ

มาตรฐาน Venice Commission: การร้องทุกข์ทาง
รัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์ควรครอบคลุม การกระทำของอำนาจ
รัฐทุกรูปแบบ

โจทย์การออกแบบสำหรับ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

เจตนารมณ์ผู้ร่างรัฐธรรมนูญ 2560 ประสงค์ให้มาตรา 213 มีขอบเขต
กว้าง แต่กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญที่ตามมา ตีกรอบให้แคบลงอย่างมี
นัยสำคัญ

ขยายขอบเขต

การกระทำที่โต้แย้งได้
ครอบคลุมมากขึ้น

ปรับบทบาท
Gatekeeper

ทบทวนบทบาทผู้ตรวจการ
แผ่นดิน

เพิ่มกำลังศาล

รองรับปริมาณคดีที่จะเพิ่มขึ้น

ส่วนที่ 4

เมื่อการพิทักษ์รัฐธรรมนูญมาบรรจบกับสิทธิ
ทางการเมือง

มาตรา 49 และเส้นแบ่งที่โลกกำลัง
จับตา

Militant Democracy: ประชาธิปไตยที่ป้องกัน ตนเองได้

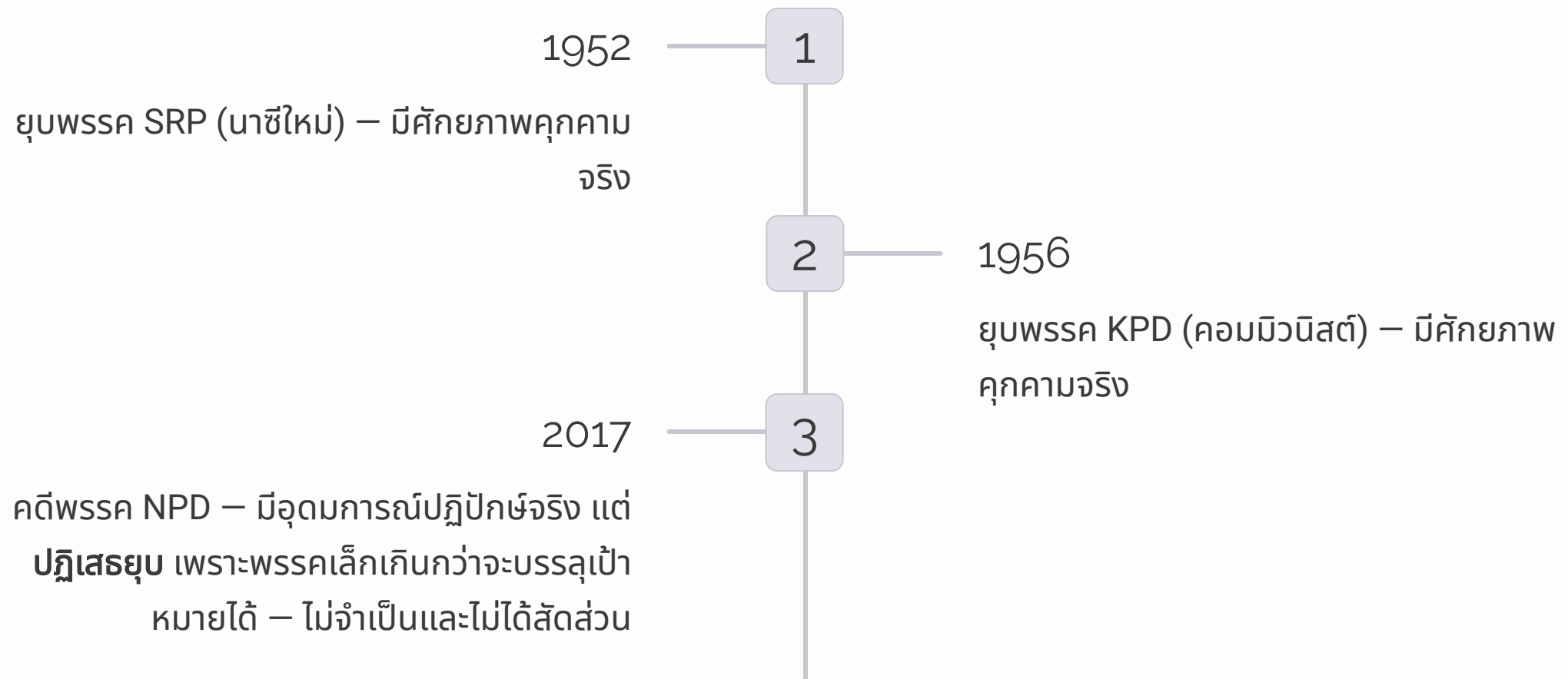
Karl Loewenstein (1937)

ประชาธิปไตยจะใจกว้างจนยอมให้ศัตรู
ใช้กลไกประชาธิปไตยมาทำลาย
ประชาธิปไตยเองไม่ได้

มาตรฐานสากลปัจจุบัน

Venice Commission (1999): การ
ยุบพรรคต้องเป็น **Ultima Ratio** —
มาตรการสุดท้ายจริง ๆ เฉพาะกรณี
สนับสนุนความรุนแรงหรือมุ่งล้มระบอบ
โดยวิธีที่ไม่ใช่วิถีทางประชาธิปไตย

บทเรียนจากเยอรมนี: ยึดได้ แต่ต้องมีศักยภาพจริง

📌 **ใจความมาตรฐานสากล:** เครื่องมือนี้มีไว้ได้ แต่ต้องใช้ให้แคบ ชำ และเป็นทางเลือกสุดท้าย

สายคดีมาตรา 49 ของไทย: ภาพรวม

คำวินิจฉัยที่ 3/2562: ยุบพรรคไทยรักษาชาติ

ข้อเท็จจริง

พรรคเสนอพระนามกุลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนฯ ในบัญชี
นายกรัฐมนตรีของพรรค

คำวินิจฉัย

เป็นการกระทำที่อาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยฯ เพราะขัดต่อประเพณีที่พระมหากษัตริย์และ
พระบรมราชวงศ์ชั้นสูง ทรงดำรงอยู่เหนือการเมือง

สั่งยุบพรรค + เพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งกรรมการ
บริหาร 10 ปี

คำวินิจฉัยที่ 5/2563: ยุบพรรคอนาคตใหม่

ข้อเท็จจริง

พรรครับเงินกู้ **191.2** ล้านบาทจากหัวหน้าพรรค ศาล
วินิจฉัยว่าเข้าลักษณะการรับบริจาคที่ต้องห้ามตาม พ.ร.ป.
พรรคการเมืองฯ มาตรา 72

ข้อสังเกตเชิงวิชาการ

วัตถุประสงค์ปิดช่องทุนครอบงำพรรคเป็นสิ่งชอบธรรม
แต่ตามเกณฑ์ **Ultima Ratio** — ความผิดทางการเงินเชิง
เทคนิคควรนำไปสู่การยุบพรรคและตัดสิทธิ หรือควรตอบ
ด้วยโทษปรับที่เบากว่า?

คำวินิจฉัยที่ 19/2564: ข้อเรียกร้องปฏิรูปสถาบัน

การปราศรัยของแกนนำสามคนในการชุมนุมที่ มธ. รังสิต วันที่ 10 สิงหาคม 2563 เสนอ ข้อเรียกร้อง 10 ข้อเกี่ยวกับการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์

 ศาลวินิจฉัย: เป็นการใช้สิทธิเพื่อ ล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยให้เหตุผลเรื่องการซ่อนเร้นเจตนาและลักษณะการกระทำที่ต่อเนื่องเป็นขบวนการ – สั่งให้เลิกการกระทำ

คำวินิจฉัยที่ 3/2567 และ 20/2567: พรรคก้าวไกล

3/2567 — มาตรา 49

ส.ส. 44 คนเข้าชื่อเสนอร่างแก้ไขมาตรา 112 + รณรงค์
หาเสียง มีลักษณะ **เจาะร่อนบ่อนทำลาย**ระบอบการ
ปกครอง — สั่งให้เลิกการกระทำ

20/2567 — ยุบพรรค

กกต. อาศัยข้อเท็จจริงตามคำวินิจฉัย 3/2567 ยื่นคำร้อง
ยุบพรรค — ศาลสั่งยุบ + เพิกถอนสิทธิกรรมการบริหาร
2 ชุด 10 ปี

ประเมินสายคดีมาตรา 49 อย่างเป็นธรรม

เหตุผลของศาล

- ตรรกะป้องกันล่วงหน้า — ไม่ต้องรอให้การล้มล้างสำเร็จ
- ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ฯ เป็นแก่นอัตลักษณ์ที่แม้มาตรา 255 ก็แตะต้องไม่ได้

ข้อวิจารณ์ (นักวิชาการ + OHCHR)

- เส้นแบ่งระหว่าง "เสนอปฏิรูปโดยวิถีรัฐสภา" กับ "ล้มล้าง" ชัดเจนพอหรือไม่
- เกณฑ์ต่ำกว่า "ความเสี่ยงที่เพียงพอและใกล้จะถึง" ใน Refah Partisi v. Turkey
- Chilling Effect ต่อการอภิปรายสาธารณะโดยสุจริต

กรอบประเมินจากทฤษฎีการป้องกันล่วงหน้า

การแทรกแซงเชิงป้องกันไม่ใช่สิ่งต้องห้าม แต่ ยิงอันตรายอยู่ไกลจากการกระทำมากเท่าใด ภาระการพิสูจน์ความชอบธรรมยิ่งหนักขึ้น

คำถามที่ 1

ความน่าจะเป็นที่การกระทำนี้จะนำไปสู่อันตราย มีมากเพียงใด?

คำถามที่ 2

อันตรายนั้น ใกล้หรือไกล และต้องอาศัยการตัดสินใจอิสระของคนอื่นอีกกี่ทอด?

คำถามที่ 3

มาตรการที่ เบาทกว่ายังเหลืออยู่หรือไม่?

คดีคุณสมบัติและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่ง

6/2564

รัฐมนตรีผู้เคยต้องคำพิพากษาต่างประเทศในคดียาเสพติด — ศาลถูกมัดด้วยหลักห้ามวินิจฉัยเกินคำขอ

1/2567

รัฐมนตรีคมนาคมถือหุ้นห้างรับเหมาคู่สัญญารัฐผ่านผู้ถือแทน — มติ 7 ต่อ 1 ความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุด

21/2567

นายกฯ เศรษฐา ทวีสิน — เสนอแต่งตั้งรัฐมนตรีผู้มีประวัติละเมิดอำนาจศาล มติ 5 ต่อ 4

17/2568

นายกฯ แพทองธาร ชินวัตร — กรณีคลิปเสียงสนทนากับผู้นำต่างประเทศ มติ 6 ต่อ 3

การทดลองไม้บรรทัด: ทวิภาวะทางนิติธรรมในทางปฏิบัติ

คดีบ้านพัก (29/2563)

นายภฯ พักในบ้านพักกองทัพหลังเกษียณ — ศาลตรวจสอบ แบบผ่อนปรน ให้น้ำหนักกระเบื้องภายในกองทัพ — ความเป็นรัฐมนตรีไม่สิ้นสุด

คดีผู้ใหญ่บ้าน (13/2566)

ผู้ใหญ่บ้านเคยต้องคำพิพากษาคดีการพนันในอดีต — ศาลใช้มาตรฐาน **ต้องไร้มลทิน** — ขาดคุณสมบัติ

 ถ้าสลับไม้บรรทัดกัน ผลของทั้งสองคดีจะพลิก — นี่คือหัวใจของ ทวิภาวะทางนิติธรรม ที่มาตรฐานสากลตั้งคำถามแรงที่สุด

Judicialization of Politics: โจทย์ที่ทุกระบบต้องบริหาร

นักรัฐศาสตร์เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า **Judicialization of Politics** — การเมืองที่ย้ายสนามมาอยู่ในศาล ด้านกลับคือความเสี่ยงที่ศาลจะถูกลากเข้าสู่การเมือง

ความถี่ของไทยในทศวรรษที่ผ่านมาทำให้โจทย์นี้ แลคมคมเป็นพิเศษ — ไม่ใช่โจทย์เฉพาะของไทย แต่เป็นโจทย์ที่ทุกระบบซึ่งให้อำนาจอศาลรัฐธรรมนูญมากต้องบริหาร

ข่าวดีจากสัปดาห์ที่แล้ว: ไม่บรรทัดขยับเข้าหากัน

15 กรกฎาคม 2569

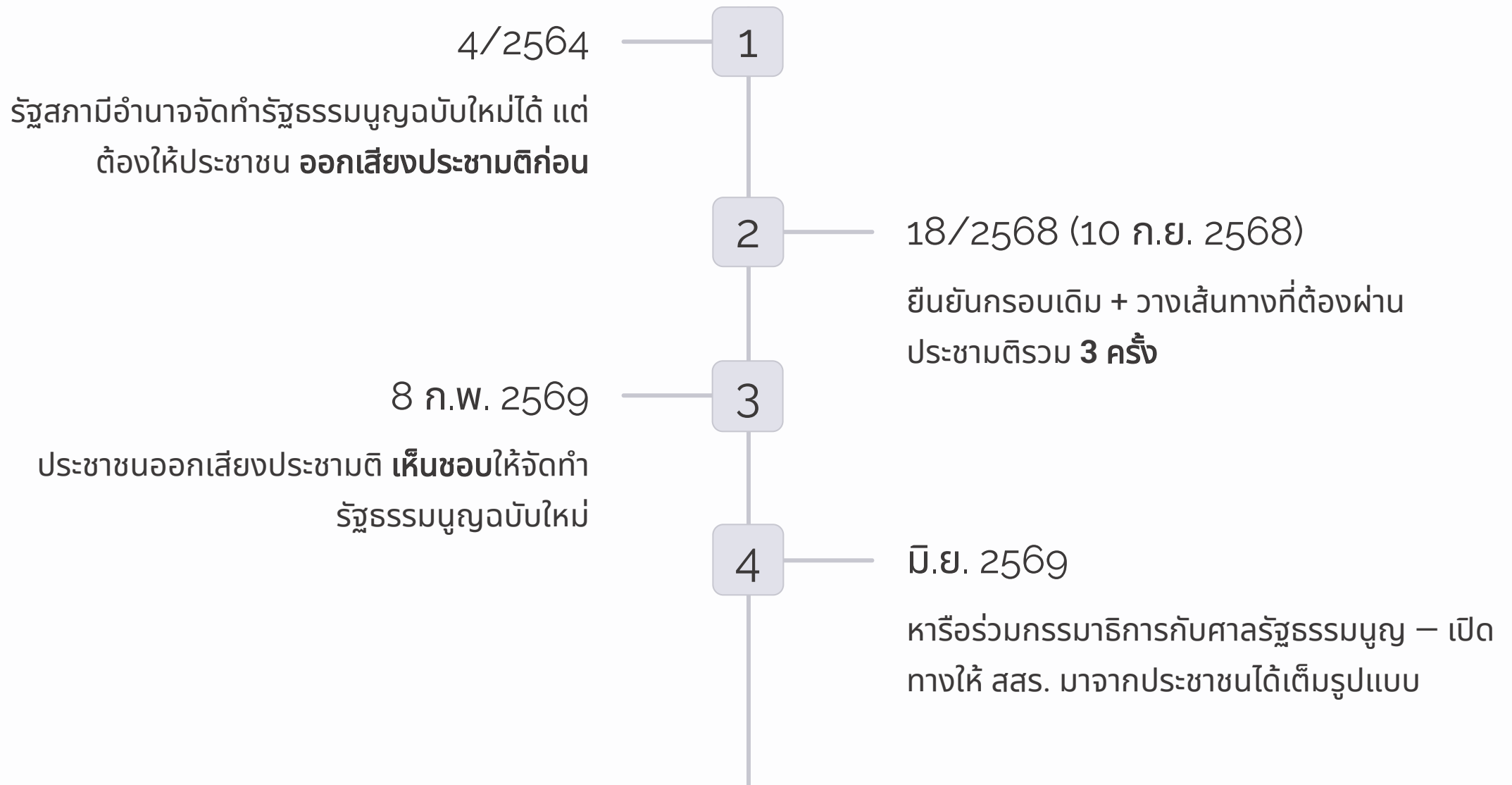
มติ **7 ต่อ 2** — พ.ร.บ. เลือกตั้งท้องถิ่นฯ มาตรา 50 (18)
ตัดสิทธิสมัครผู้เคยต้องโทษที่ยังพ้นโทษไม่ถึง 5 ปี **ขาด**
รัฐธรรมนูญ เพราะจำกัดสิทธิเกินสมควรแก่เหตุ

ความสำคัญ

หลักความได้สัดส่วนเริ่มถูกใช้คุ้มครองสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของ **คนตัวเล็กในการเมืองท้องถิ่น**

สอดคล้อง ICCPR ข้อ 25 — สัญญาว่าไม่บรรทัดสองอัน
กำลัง **ขยับเข้าหากัน**

ศาลรัฐธรรมนูญกับการเกิดของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

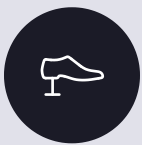

สามข้อเสนอสำหรับโต๊ะร่างรัฐธรรมนูญ

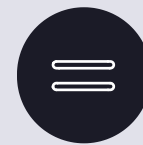
ข้อที่ 1: มาตรฐานจริยธรรม

แยกให้ชัดเจนระหว่างการฝ่าฝืนร้ายแรงที่ต้องมีมาตรวัตตฤวิสัย กับ ข้อบกพร่องทั่วไปที่ควรปล่อยให้กลไกรัฐสภาตัดสิน

ข้อที่ 2: Ultima Ratio จริง

สงวนการยุบพรรคไว้เฉพาะภัยคุกคามที่จับต้องได้และใกล้จะเกิด ไม่ใช่ความผิดทางธุรการหรือการเสนอแก้กฎหมายโดยวิธีรัฐสภา

ข้อที่ 3: ไม่บรรทัดอันเดียว

หลักความได้สัดส่วนต้องใช้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ว่าผู้ถูกตรวจสอบจะเป็นนายกฯ ฝ่ายค้าน หรือผู้ใหญ่บ้าน

คำวินิจฉัยที่น่าชื่นชม: สอดคล้องมาตรฐานสากล

01	02
12/2555	21/2546
ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบการบริษัท – ชัดหลัก สันนิษฐานบริสุทธิ์	นามสกุลหญิงมีสามี – ชัดหลักความเสมอภาคทางเพศ
03	04
30/2563	4/2563
ประกาศ คสช. เรื่องรายงานตัว – กำหนดโทษย้อนหลัง	ความผิดฐานทำแท้ง – จำกัดสิทธิเนื้อตัวร่างกายเกินสมควร
05	06
7/2566	13/2567 และ 7/2567
พระราชกำหนดเลื่อนกฎหมายป้องกันการทรمان – ไม่เข้า เงื่อนไขฉุกเฉิน	กฎหมายฟ้องชู + สิทธิฎีกาเท่าเทียมในคดีคำมบุญ

คำวินิจฉัยที่ยังเป็นข้อถกเถียง

28–29/2555

มาตรา 112 – มาตรฐานสากลตั้งคำถามเรื่องสัดส่วนโทษและสถานะบุคคลสาธารณะ

20/2564

การสมรสเพศเดียวกัน – ผลพอโต้แย้งได้ แต่วิธีให้เหตุผลถูกวิจารณ์กว้างขวาง

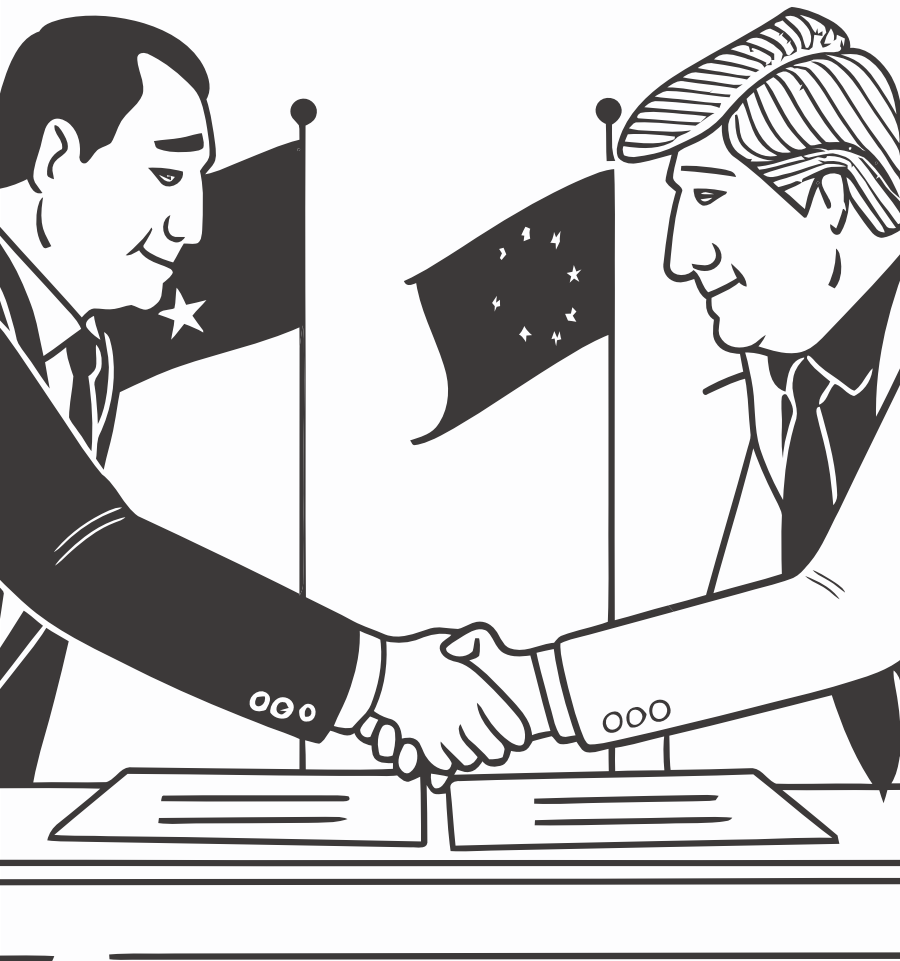
กลุ่มคดีมาตรา 49 และยุบพรรค

3/2562, 5/2563, 19/2564, 3/2567, 20/2567 –
เกณฑ์ Ultima Ratio และ Chilling Effect

กลุ่มคดีคุณสมบัติและจริยธรรม

6/2564, 1/2567, 21/2567, 17/2568 – ความ
แน่นอนแห่งกฎหมายและความสม่ำเสมอของ
มาตรฐาน

ศาลรัฐธรรมนูญกับทุกท่าน ในห้องนี้

ผู้บริหารภาครัฐ

ไม่บรรทัดมาตรา 26 ควรอยู่บนโต๊ะทำงาน ก่อนเรื่องจะไปถึงศาล

กระบวนการยุติธรรม

ด่านแรกของมาตรา 28 และกฎหมายป้องกันการทรมานฯ — เปลี่ยน
วัฒนธรรมองค์กรได้ด้วยคำสั่งผู้บังคับบัญชา

องค์กรอัยการ

ผู้กลั่นกรองด้านแรกตามมาตรา 49 — คุณภาพขั้นนี้คือหลักประกัน
ความได้สัดส่วน

ภาคเอกชน

ไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียที่มีแผนปฏิบัติการ **ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน**
— คู่ค้าโลกตรวจสอบห่วงโซ่อุปทานด้วยมาตรฐานนี้แล้ว

ใจความที่อยากฝาก: ข้อเดียว

สิทธิเสรีภาพถูกคุ้มครอง
เมื่อผู้ถืออำนาจยอมให้
รัฐธรรมนูญผูกมัด
ตนเอง

จากตัวอักษรสวยงาม สู่ชีวิตจริงของประชาชน

→ กรรมการบริษัท

ไม่ต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเพียงเพราะนั่งอยู่ในตำแหน่ง

→ หญิงไทย

เลือกใช้นามสกุลของตนเองได้ และตัดสินใจเรื่องเนื้อตัวร่างกายได้ภายในกรอบกฎหมาย

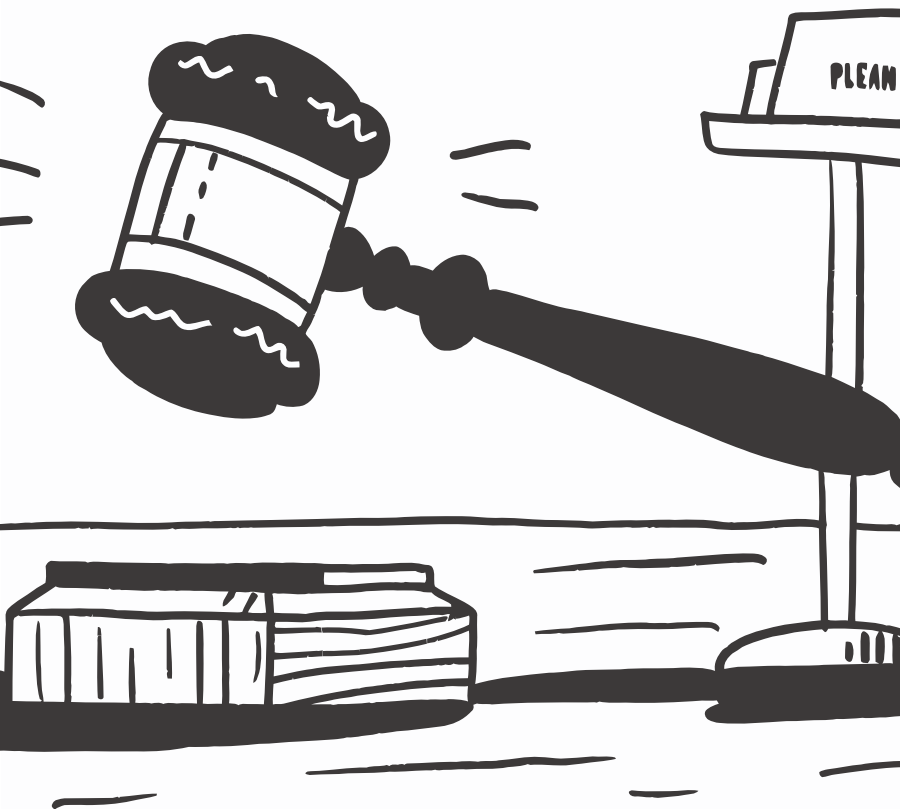
→ นักวิชาการ

ไม่ต้องรับโทษจากกฎหมายย้อนหลังของคณะรัฐประหาร

→ เจ้าหน้าที่

ต้องเปิดกล้องทุกครั้งที่ควบคุมตัวใครสักคน

ทั้งหมดนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะมีมาตราสวย ๆ ในรัฐธรรมนูญ แต่เกิดขึ้นเพราะกลไกทำงาน

ความชอบธรรมของศาลอยู่ที่ คุณภาพของเหตุผล

"Justice must not only be done; it must also be seen to be done."

ความยุติธรรมไม่เพียงต้องเกิดขึ้นจริง แต่ต้องปรากฏให้ผู้คนเห็นได้ด้วยว่าเกิดขึ้นจริง

ความชอบธรรมของศาลไม่ได้อยู่ที่อำนาจตามมาตรา 211 แต่อยู่ที่
คุณภาพของเหตุผลในคำวินิจฉัย ที่ประชาชนอ่านแล้วเห็นความเที่ยง
ธรรม แม้ในวันที่ตนไม่เห็นด้วยกับผล

ศาลรัฐธรรมนูญที่แข็งแกร่งในระยะยาว

ไม่ใช่

ศาลที่ไม่เคยถูกวิจารณ์

แต่คือ

ศาลที่รับฟังข้อวิจารณ์แล้วนำมาพัฒนาความสม่ำเสมอ จน
ประชาชน แม้ไม่เห็นด้วยกับผลลัพธ์ ก็ยังเข้าใจและยอมรับ
กระบวนการได้

- ❏ ความเชื่อมั่นของประชาชนวัดจากคำถามง่าย ๆ: ในวันที่คนตัวเล็กที่สุดถูกอำนาจกระทำ เขามีประตุให้เดินเข้าไปหรือไม่ ประตุนั้นเปิดจริงหรือไม่ และคนที่นั่งอยู่หลังประตุ ตัดสินด้วยเหตุผลที่เขาเข้าใจได้หรือไม่

ขอบคุณทุกท่านที่ร่วมเดินมาด้วยกัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รณกรณ์ บุญมี
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ส่วนที่ 1-2

กลไกและหลักวิชาการ
คุ้มครองสิทธิ

ส่วนที่ 3

ประมวลมาตรา 213: นวัตกรรม
และคอบวด

ส่วนที่ 4

มาตรา 49 และเส้นแบ่งที่โลกกำลังจับตา

ยินดีอย่างยิ่งสำหรับคำถามและข้อคิดเห็นทุกท่านครับ

